

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

УДК 616.9:321.01

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.6822020.5>

Прегледни рад

Српска политичка мисао

број 2/2020.

год. 27. vol. 68

стр. 119-140

Живојин Ђурић*

Институт за политичке студије, Београд

Миша Стојадиновић**

Институт за политичке студије, Београд

ПАНДЕМИЈЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИЗАЗОВИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ***

Сажетак

Пандемије, поред катастрофалних последица по људске животе и глобалну економију, поседују много шири контекст који је неопходно сагледати. Неолиберализам се у савременом друштву успоставио као дефинишућа парадигма политичког и економског развоја што је последично довело до урушавања институција националне државе. Трансформација здравствених система према неолибералним принципима је довела до њиховог слабљења. Самим тим неопходно је анализирати и друштвени и политички контекст пандемија, јер је суочавање са њима до сада директно зависило од капацитета

* Имејл-адреса: zivojin.djuric@ips.ac.rs

** Имејл-адреса: misa.stojadinovic@ips.ac.rs

*** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

којим су националне државе располагале у тренутку њиховог избијања. Овде се, међутим, суочавамо са великим изазовом јер на овом пољу превасходно доминирају студије из медицине и економије, док је политиколошки и социолошки аспект стављен у други план. Овај рад нема претензије пружања коначних одговора, већ пре свега чини преглед неких основних хипотеза од значаја са аспекта политиколошког и социолошког дискурса, а који је, такође, неопходан у циљу стварања услова да се на најоптималнији начин суочимо са последицама пандемија.

Кључне речи: пандемија, *COVID-19*, глобализација, савремено друштво, међународне организације, држава

Постмодернистички дискурс у последњих тридесетак година је у великој мери обележен експанзијом неолиберализма као неизбежним правцем друштвено-економског развоја. Истовремено, савремено друштво се свакодневно налази на удару многобројних процеса који свакодневно мењају његову структуру и динамику отежавајући проучавање одређених феномена. Процеси свакодневног технолошког напретка и глобализације су довели до тога да више не постоје локални проблеми, јер њихове последице веома брзо могу постати глобалне. Једна од ствари коју технолошки напредак у свим друштвеним сферама директно проузрокује јесте тзв. компресија простора и времена. Ентони Гиденс у свом делу *Последице модерности* наводи да процес глобализације подразумева интензификацију међународних односа у условима нових технологија које сажимају простор и време, и омогућују нове облике комуникације и интеракције у свету (Gidens 1998). Слично овом одређењу Дејвид Хелд истиче да глобализација може бити схваћена и као „ширење, продубљивање и убрзавање светске међузависности у свим аспектима модерног друштвеног живота, од културе до криминала, од финансија до духовности (Held 2003, 48).”

Повећање међусобне повезаности са собом доноси и одређене изазове. Крај Хладног рата није уједно означио и крај претњи на глобалном нивоу. То је уједно и разлог због чега се савремено друштво оправдано може окарактерисати као Беково „друштво ризика”. Са једне стране, велики број

опасности и уништавања су данас реална претња (загађење воде, ваздуха, уништавање шума, појава нових врста болести, и сл.), док, са друге стране, права друштвена тежина ризика лежи у опасностима пројектованим за будућност (видети опширније: Bek 2001, 14). Ти ризици су толико велики да се оправдано јавља бојазан да ли се ипак може нешто учинити како би се они предупредили. „Бумеранг ефекат ризичног друштва се огледа у томе што ризици погађају временом и оне који су их створили или од њих профитирали. То је по Беку јединство целата и жртава. Код еколошких катастрофа, где ризике не ограничавају националне границе, доживљај свеопштег ризика ствара шок. Међутим, постоји и неравномерна расподела ризика. Чињеница је да су сиромашнији више угрожени индустријом која загађује, него што су то богати (Perović i Ćuković 2015, 34).” То нарочито добија на значају када се ради о пандемијама чије последице на глобалном нивоу могу бити катастрофалне. Са развојем савременог друштва пандемије изнова добијају на актуелности и представљају можда чак и већу претњу од нуклеарног оружја. Данас се веома лако и брзо долази са једног места на друго, чиме је ризик од настанка и ширења пандемије далеко већи, а самим тиме оне су и много деструктивније. Пандемија корона вируса *COVID-19* је довела до застрашујућих глобалних последица, и то не само по људске животе. Дошло је до ширења глобалног страха, урушавања економија, стварања криза, као и преиспитивања начина на који функционише целокупно глобално друштво. Може се само замислити какву би цену платила читава људска цивилизација уколико би неспремно дочекала неку пандемију која би била смртоноснија од корона вируса. Овај проблем нарочито добија на значају уколико се узму у обзир и безбедносни изазови на пољу биолошког рата или тероризма.

Довољно је поменути да су почетак XXI века обележиле Ебола, птичји грип, H5N1, H7N9, SARS, MERS, колера, Зика вирус, па видети да опасност од избијања глобалних пандемија постоји на свакодневном нивоу. Као што је историја показала свет се одувек суочавао са пандемијама и таква ће ситуација бити и у будућности. Због тога се оправдано намеће проблем како се изборити са пандемијама у савременом глобализованом свету са минималним људским, економским, друштвеним и

политичким последицама. И поред растуће повезаности у савременом друштву и постојања међународних организација, на крају се све своди на државне капацитете који морају бити развијени у довољној мери како би могли да одговоре изазову. Истовремено треба нагласити и значај међународне сарадње и координације на овом пољу. Имајући у виду да постоји велики број одређења пандемије, аутори ће се у овом раду руководити дефиницијом преузетом из *Оксфордског речника епидемиологије*: „Пандемија је епидемија која се дешава на веома широком подручју, превазилази међународне границе и обично погађа велики број људи. Само неке пандемије изазивају тешке болести на нивоу појединаца или читаве популације. Карактеристике инфективног узрочника који утиче на стварање пандемије укључују следеће: узрочник мора бити у стању да инфицира људе, да изазове болест код људи и да се лако шири са човека на човека” (Porta 2014, 209).

ПАНДЕМИЈЕ И САВРЕМЕНО ДРУШТВО РИЗИКА

Пандемија корона вируса је на глобалном нивоу покренула велики број питања и оставила огромне последице о чијим ће сразмерама тек бити урађен огроман број студија. Овај рад се не бави тиме како је настала пандемија, нарочито уколико се напомене да се на овом пољу још увек воде дебате. Поред бројних уверавања да је пандемија корона вируса дело природе, постоје и бројни научници који говоре управо супротно. Тако нпр. Лик Монтаније, познати француски нобеловац, сматра да је корона вирус сигурно вештачки створен у лабораторији и да нема природно порекло. Међутим, без обзира на то да ли је ова пандемија дело природе или вештачки настала, она представља једно велико упозорење за читав свет.

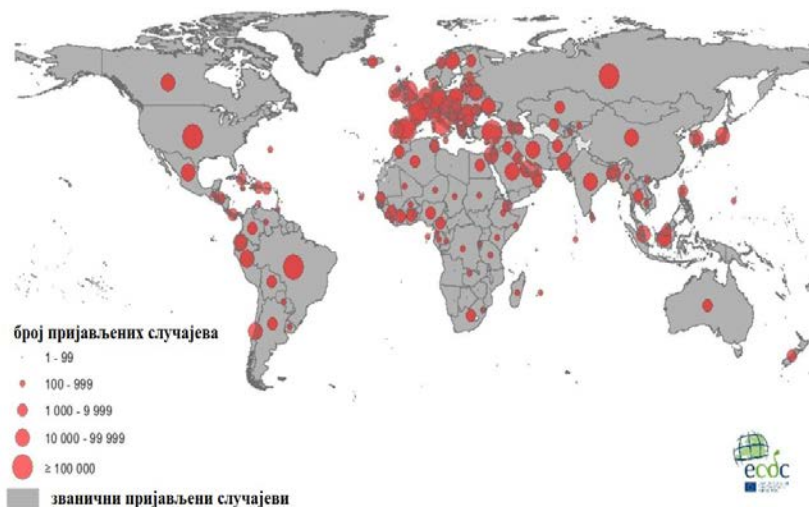
Већ је напоменуто да се овакве пандемије могу искористити као облик биолошког рата или тероризма, што ситуацију чини много комплекснијом, а нарочито са безбедносног аспекта. Привлачност коришћења пандемија у ове сврхе је нажалост огромна. Оне изазивају страх и панику више него било који други вид претњи, чак и уколико се узме у обзир нуклеарна претња или терористички напад. Истовремено, биолошким ратом може бити постигнуто убијање

становништва, без уништавања инфраструктуре. С тим у вези уколико на пандемију корона вируса гледамо као на неки вид експеримента онога шта би се могло десити у будућности приликом намерног изазивања пандемија суочавамо се са озбиљним питањем шта је могуће учинити како би се овакав сценарио предупредио.

Пандемија корона вируса *COVID-19* је по први пут детектована децембра 2019. године у Вухану у Кини, и раширила се веома брзо на читав свет. Према подацима Европског центар за превенцију и контролу болести у периоду од 31. децембра 2019. до 24. маја 2020. године пријављено је укупно 5.273.572 случајева заражених корона вирусом од чега 341.722 људи умрло (*European Centre for Disease Prevention and Control* 2020). Земље које су пријавиле највећи број заражених су САД, Бразил, Русија, Велика Британија, Шпанија, Италија и Немачка. Највећи број смртних случајева је забележен у САД, Великој Британији, Италији, Шпанији и Француској. У Републици Србији је закључно са 23.05.2020. укупно забележено 11.092 заражених особа вирусом *COVID 19* и 238 смртних случајева (Ministarstvo zdravlja Republike Srbije i Institut za javno zdravlje – „Dr Milan Jovanović Batut” 2020).

Колико је ситуација на глобалном нивоу озбиљна може се најбоље видети на основу географске дистрибуције корона вируса (видети графикон бр. 1). Од првих пријављених случајева у децембру 2019. у Вухану, вирус се попут пожара раширио на све стране света, показујући још једном да када се ради о глобалним ризицима границе држава не значе ништа. Чак напротив, могу само да представљају ограничавајући фактор у креирању заједничке координисане акције. Пандемија корона вируса је свом снагом демонстрирала неспремност међународних организација и међународне заједнице да се заједничким снагама суоче са њеним последицама. Целокупна борба против пандемије је пала на терет држава које су гледале искључиво своје националне интересе. Због тога се овде оправдано намеће логично питање: Да ли смо могли да предвидимо да ће се свет суочити са оваквим ризиком на глобалном нивоу?

Графикон бр.1: Географска дистрибуција корона вируса широм света
(подаци од 10. маја 2020. године)

Извор: European Centre for Disease Prevention and Control 2020

Одговор на ово питање је несумњиво да. Као што је већ напоменуто почетак XXI века су поред многих других изазова обележиле и бројне епидемије. О томе сведочи и објављивање извештаја Комисије за глобални оквир здравственог ризика у будућности 2016. године (*Commission on a Global Health Risk Framework for the Future*) и Глобалног одбора за надгледање спремности 2019. године (*Global Preparedness Monitoring Board*). Управо ове извештаје Денис Сновер наводи као доказ да је пандемија корона вируса додатно истакла глобалну неприпремљеност реаговања у кризним периодима без обзира на бројна упозорења (Snower 2020).

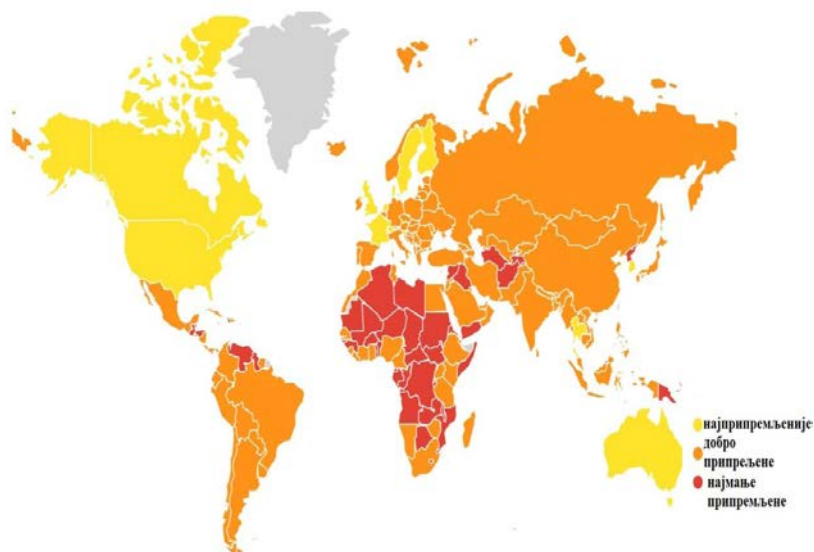
Унутар извештаја Комисије за глобални оквир здравственог ризика у будућности се децидирано наводи потреба за већим финансијским улагањима како би свет био сигурнији од потенцијалних пандемија. „Иако постоје огромне несигурности у моделирању ризика и потенцијалног утицаја кризе заразних болести, проблем је актуелан без обзира на

то којим се вредностима руководимо. Потенцијални губици у смислу људских живота и средстава за живот су огромни. Сами економски трошкови могу бити катастрофални. Према нашем прорачуну, годишњи очекивани губитак од потенцијалних пандемија износи више од 60 милијарди долара. Као меру против тога предлажемо повећање потрошње од око 4,5 милијарди долара годишње – што је делић онога што потрошимо на друге ризике за човечанство. Ово је значајна инвестиција, која је дефинисана као ризик по безбедност људи. Окружени ризиком за економски раст и стабилност, она је уједно подједнако важна. Штавише, ризици од превеликог или премалог трошења су асиметрични. Чак и ако смо преценили ризике потенцијалних пандемија, новац уложен за њихово ублажавање и даље ће бити добро утрошен новац. Већина инвестиција које препоручујемо помоћи ће да се остваре остали високи приоритети здравствених циљева, као што су сузбијање антимикробне резистенције, као и садржаја ендемских болести попут туберкулозе и маларије. Ипак, ако потрошимо премало, отварамо врата катастрофи застрашујуће величине (Commission on a Global Health Risk: Framework for the Future 2016, 1–2).” Оправданост бојазни за економски суноврат се може видети и на основу актуелне пандемије корона вируса која већ сада према неким проценама премашује трошкове неколико билиона долара на глобалном нивоу. Извештај Глобалног одбора за надгледање спремности наглашава да је болест одувек била део људског искуства, при чему је комбинација глобалних трендова, са растућом несигурношћу и погоршавањем екстремних временских услова, екстремно повећала ризике у савременом друштву. „Болест успева у хаосу и њиме се обилато користи. Епидемије су у порасту у последњих неколико деценија, а спектар глобалне здравствене кризе се повећава. Ако је тачно рећи „да је прошлост била пролог”, онда постоји врло реална опасност од брзог покретања врло смртоносне пандемије респираторног патогена који ће убити 50 до 80 милиона људи и избрисати готово 5% светске привреде. Глобална пандемија у том обиму била би катастрофална, створила би широку пустош, нестабилност и несигурност. Свет није спреман (Global Preparedness Monitoring Board 2019, 6).” На основу ових извештаја долазимо до прве најважније лекције које са собом носи пандемија корона вируса, а то је

да смо морали бити спремнији за њу, јер смо имали бројна упозорења да ће се овакав сличан догађај догодити у скорој будућности. Имајући ово у виду, потребно је осврнути се и на начин на који се мерила досадашња припремљеност за безбедносне ризике у здравственој сфери.

Уколико се погледа званично прихваћен и коришћен Глобални индекс здравствене безбедности урађен од стране Центра за здравствену безбедност Џон Хопкинс могле су се видети и одређене неправилности. У њему се истовремено истиче недостатак припремљености за суочавање са ризицима по здравствену безбедност, али се уједно већина земаља сврстава међу најприпремљеније и добро припремљене земље (видети графикон бр. 2).

Графикон бр. 2: Глобални индекс здравствене безбедности

Извор: John Hopkins – Center for Health Security and Nuclear Threat Initiative 2019

Глобални индекс здравствене сигурности је урађен на основу степена ризика који се односи на шест категорија: превенција, откривање и пријављивање пандемије, брзи одговор, јак здравствени систем, поштовање међународних норми и рањивост на биолошке претње. Минимална оцена коју је земља могла да добије је 0, док је максимална оцена 100. Према овом индексу могуће је издвојити следећих 13 земаља које се сврставају у најприпремљеније, а то су: Сједињене Америчке Државе (83,5), Велика Британија (77,9), Холандија (75,6), Аустралија (75,5), Канада (75,3), Тајланд (73,2), Шведска (72,1), Данска (70,4), Јужна Кореја (70,2), Финска (68,7), Француска (68,2), Словенија (67,2) и Швајцарска (67). Уколико упоредимо спремност земаља према овом индексу са постигнутим резултатима суочавајући се са пандемијом корона вируса долазимо до веома противуречних сазнања. САД, које су добиле највећу оцену за припремљеност за безбедносне ризике у здравственој сфери, су уједно и земља која је међу водећим по броју пријављених заражених и умрлих особа од корона вируса. Велика Британија која је заузела високо друго место по припремљености је, такође, забележила катастрофалне резултате и спада међу најугроженије земље које су поклекле пред изазовом овог вируса. Интересантно је поменути да се Немачка која бележи одличне резултате у борби против корона вируса не сврстава међу најприпремљеније земље већ се налази на 14. месту. Иако Немачка бележи 178 281 заражених корона вирусом, она уједно и не спада међу земље са највећим бројем смртних случајева. Такође, значајно је поменути да Шпанија заузима високо 16. место, Италија 31, док се Кина налази тек на 51. месту. Уколико погледамо успех који је Кина постигла, нарочито имајући у виду сразмеру у односу на број заражених и умрлих од корона вируса, а у односу на укупан број становника, и упоредимо га са резултатима који су постигнути широм света долазимо до сазнања да Индекс не представља реалну слику о припремљености за здравствене ризике на глобалном нивоу. САД, Шпанија, Италија, Велика Британија и многе друге земље које се налазе далеко изнад позиције која је додељена Кини су уједно и земље које бележе највећи број пријављених заражених и умрлих као последицу корона вируса. То нас доводи до друге велике лекције, а то је да је потребно направити нову процену капацитета здравствених

система и изградити нови Индекс који ће показати реално стање на глобалном нивоу, а како би смо могли да уочимо постојеће недостатке. То би умногоме помогло и јачању државних капацитета генерално, што би као крајњи резултат имало много ефикасније суочавање са пандемијама. О успеху Републике Србије у борби против пандемије корона вируса најбоље говоре подаци који показују ниво ширења вируса после укидања ванредног стања (видети графикон бр. 3). На основу ових података се може справом закључити да је српски здравствени систем у великој мери одговорио изазову и успео да стабилизује пандемију, при чему се постигнути резултати могу мерити и са неким од најразвијенијих земаља на свету.

Графикон бр. 3: Број позитивних случајева од укидања ванредног стања до 23. 05. 2020. године.

Извор: RTS 2020

Трећа лекција пандемије корона вируса, можда и најважнија, је недостатак глобалне сарадње и солидарности. Пандемија је изазвала хаотичан одговор земаља широм света при чему се свака од њих руководила пре свега својим сопственим националним интересима. Истовремено

изостаје видљивија улоге међународних организација које би организовале неки заједнички одговор, а који би свакако био много ефикаснији. „Чак и најмањи поремећаји у доступности радника, струје, воде, производа на бази нафтних деривата и других производа могли би зауставити многе аспекте савременог живота. Глобална економија је захтевала да се вишак трошкова избаци из производње, транспорта и продаје производа. Залихе се свде на минимум (....) Као резултат тога, већи део развијеног света зависи од испоруке у последњем тренутку многих критичних производа (као што су лекови, санитарски материјал, храна и опрема) и услуга (као што је подршка у комуникацији) (Osterholm 2007, 55).” Тренутак када су државе широм света биле суочене са тиме да су морале да уводе ванредна стања и да се у потпуности зауставе је уједно и тренутак када је дошло до пораза у борби против пандемије. Све државе су се руководиле превасходно сопственим националним интересима и спроводиле мере које су у том тренутку сматрале неопходним. Тако је нпр. велики број западних држава, попут САД и Велике Британије нпр., одлагао драстичније мере зарад спречавања економских губитака, стављајући профит изнад безбедности грађана. Истовремено је дошло до огромног губитка солидарности на међународном нивоу. „Од пријаве првог случаја, владе широм света се труде да заштите своје грађане – ослобађање болничких капацитета, производња уређаја за тестирање, ограничавање путовања, осигурање националних граница, пружање економске подршке отпуштеним и тако даље. Свака земља се бори за себе, гомилајући велике дефиците државе како би сачувала своје грађане. (...) Приступ „ја-први” који прихвата не само Доналд Трамп, већ и већина других политичких лидера у данашње време, у потпуности је бескористан као стратегија за решавање пандемије (Snower 2020).” Овакав приступ је сам по себи бесмислен, јер као што је већ напоменуто пандемије не поштују границе.

НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ И УРУШАВАЊЕ ЗДРАВСТВЕНОГ СИСТЕМА

Иако је тачно да нико не може да предвиди када ће се и где појавити следећа пандемија, оно што је сигурно да ће због међузависности глобалне економије данас њене последице бити далеко веће од утицаја на људско здравље. „Недавно истраживање Лови института за међународну политику (*Lowy Institute for International Policy*) је дало најопсежније процене до сада на овом пољу и открило да би и блага пандемија слична оној из 1968. године убила 1,4 милиона људи и коштала би око 330 милијарди долара (или око 8 процената глобалног БДП-а) у изгубљеном економском дохотку. У случају да се данас појави пандемија озбиљнија од оне која се догодила 1918/19. године, умрло би преко 142,2 милиона људи, а светски БДП би претрпео губитак од 4,4 билиона долара (Osterholm 2007, 48).”

Једно од кључних питања које се овде поставља је проблем институционалне организације здравственог система и улоге државе. Неолиберализам, као дефинишућа политичко-економска парадигма нашег времена, истиче да би државне интервенције због ефикасности капиталистичког поретка морале бити сведене на минимум (Ђурић и Стојадиновић 2018, 42). Адријан Кеј и Овен Вилијамс истичу да се руковођењем основних принципа неолиберализма, као доминантном парадигмом у међународним односима, логично изводи закључак да се са процесом комодификације и либерализације треба наставити и у здравственој сфери (Kay and Williams 2009, 5). Под утицајем неолиберализма процес трансформације здравства у робу која поседује одређену економску вредност је постао неизбежан... Тако је нпр. током протекле деценије јавни дискурс о кризи здравственог система у Квебеку нарастао до таквих размера да је у очима многих Квебечана и Канађана криза постала трајна карактеристика сектора здравствене заштите. Дискурс о кризи доприноси промовисању тржишно оријентисаног модела управљања здравственом заштитом те подстиче прихватање тржишно оријентисаних политика у здравству (Stan 2009, 1).” Либерализација здравственог система неизбежно доводи до суштинских промена његовог

постојања и функционисања. Основна идеја је да се држава повуче и из ове сфере, док се читав здравствени систем препушта тржишном функционисању. Тиме се брига о здрављу у потпуности ставља у руке појединаца као њихова сопствена одговорност. Сам чин потпуног повлачења државе из сфере здравства на први поглед делује привлачно. Кеј и Овенс наводе следеће разлоге због којих процеси либерализације и комодификације здравља напредују: „Прво и најважније, неолиберализам је проширен и моћан као образац политике у глобалном управљању уопште, а на глобалну здравствену политику утицала је аналогична ширења из других сектора. Неолиберализам, такође, обухвата низ легитимних идеологија или мантри које промовишу и оправдавају комодификацију и либерализацију у случају здравља. Они укључују императиве конкурентности, ефикасности и потрошачког карактера и избора. Друго, у неолиберализацији здравља постоји снажан мотив профита. Здравствене услуге остају највећи сектор услуга у свету који је и даље у великој мери неприватизован (Kay and Williams 2009, 7).” Имајући у виду три деценије ширења неолиберализма очекивано је да ће здравствени систем бити још један у низу чије ће државно управљање бити доведено у питање.

Последице оваквог искључиво тржишно оријентисаног здравственог система, међутим, могу бити катастрофалне и већ су показале бројне слабости. Разлог неприпремљености за епидемију вируса еболе у Гвинеји, Сијера Леонеу и Либерiji (2013–2016) лежи управо у тржишно оријентисаној фармацеутској индустрији. „Иако су ови случајеви привукли читаву светску пажњу, одговор на њих можемо описати само као *посртање до надокнађивање пропуштеног*. Хеморагична грозница изазвана вирусом еболе први пут је описана 1976. године у тадашњем Заиру. У Субсахарској Африци дошло је до додатних малих избијања. Уганда и друге земље контролисале су избијања, али без постојања ресурса и организованог одговора. Изгледа, међутим, да нису сви спавали. Истраживачи у лабораторијама учинили су оно у чему су добри, а молекуларна биологија је вирус еболе прилично добро описала и напредовала је у његовом разумевању. Обећана је вакцина и антивирусна терапија, али није учињен напор ка њеном

лиценцирању” (Robinson 2020, 15). Одговор на питање због чега ово није учињено до краја је веома прост – није/ постојала економска добит у продаји вакцине најсиромашнијим земљама на свету.

Истовремено, Европа је под притиском САД напустила концепт социјалне државе што се поражавајуће одразило на бројне институције, што је као крајњи резултат имало и урушавање здравственог система. „То неоспорно доказују хиљаде смртних случајева изазваних овом болешћу у Шпанији, Италији, Белгији, Француској, Великој Британији, Шведској, итд. ЕУ такође није у потпуности исказала солидарност са тим земљама, у толикој мери да када је обавештена о броју смртних случајева у Италији, председница Европске комисије (*Ursula von der Leyen*) упутила је „извињење” овој земљи. Али питање је чему ће користи ово „извињење” покојницима и њиховим породицама. Не може се то назвати другачије, осим лицемерја Запада” (Šuvaković 2020, 22).

Због ових разлога Томас Пикети позива на размишљање о минималном дотирању здравственог и образовног система за све становнике света, које би се финансирало на основу „универзалног права свих земаља и које би се заснивало на делу пореских прихода што се убирају од најпросперитетнијих економских актера: великих компанија, домаћинстава с високим дохотком и наследства (на пример оних с дохотком 10 пута вишим од светског просека, односно од један одсто најбогатијих људи на свету (Piketi 2020)).” То је једини начин да се изборимо са неолиберализацијом читавог друштва која као једини циљ било какве акције види профит. Говорећи о овоме Ноам Чомски у само једном пасусу сумира све разлоге неуспеха тржишног друштва да се суочи са пандемијом корона вируса: „Овде се враћамо на саме основе, криза је појачана дивљачким неолиберализмом и дубоким социо-економским проблемима. Знало се дуго времена да је пандемија врло вероватна. Схватило се раније да ће то вероватно бити пандемија корона вируса са малим модификацијама епидемије САРС-а која се појавила пре неколико година. Идентификовани су вируси, секвенционирани су према расположивим вакцинама. Лабораторије широм света су од тада радиле на заштити од потенцијалних пандемија. Тржишни сигнали нису то препознали. Своју смо судбину

препустили приватним тиранијама, званим корпорације, које нису подложне интересима јавности. У овом случају великој фармацеутској индустрији ће нова крема за тело бити исплативија од вакцине које ће заштити људе од потпуног уништења (Ćomski 2020).”

Наравно, криза, са друге стране, може уједно бити и покретачка снага која ће покренути протесте широм света. „Већ у првих неколико месеци извештаји о пандемији стигли су из целог света о масовним протестима, од којих су неки били спонтани „немири хране”, али велики део чинио је и организовани отпор. На пример, у Сједињеним Америчким Државама, радници су извршили талас штрајкова и протеста док се вирус ширио како би захтевали своју безбедност, док су подстанари позивали на штрајкове кирија [...] а радници у аутомобилској индустрији су самостално почели штрајкове без било какве синдикалне организације како би се фабрике затвориле, бескућници су преузели куће, здравствени радници на првим линијама тражили су залихе потребне за обављање послова и останак на сигурном.” (Robinson 2020, 15). Пандемија самим тим уједно може означити и почетак глобалног освешћења и борбе против све већег хаоса у светском капиталистичком систему. У супротном, уколико се покретачка снага изгуби, пандемија ће бити злоупотребљена од стране глобалних владара у сврху обликовања новог светског поретка по неолибералним принципима.

*

*

*

На крају поставља се питање шта је могло бити урађено другачије? Пандемија у комбинацију са економским последицама истовремено доводи до јачања политичке нестабилности и политичке супростављености. „Спровођење изолације у крхким економским системима могло би се испоставити као потпуно неадекватно. Будући да не постоји социјална помоћ, најсиромашнији ће врло брзо морати прекинути изолацију у потрази за послом, што ће изазвати нов талас ширења заразе. У

Индији се изолација превасходно сводила на то да се из града протерају мигранти и сеоско становништво, што је довело до насиља и масовних сеоба, уз опасност од интензивнијег ширења вируса. Да би се избегао помор, потребна нам је социјална држава, а не држава-затвор” (Piketi 2020). Дакле, прва мера која би била најзначајнији бастион борбе против пандемија односи се на мере које морају бити примењене на националном нивоу широм света. Потребно је учинити један заокрет ка развоју социјалне државе, уз истовремени отклон од свеопштег примењивања неолибералних принципа у свим друштвеним сферама.

Друга мера тиче се међународног нивоа, јер пандемија истовремено поседује и геополитички аспект. Довољно је поменути заоштрене односе између Кине и САД, па видети на који начин пандемија, поред економских нестабилности на глобалном тржишту, уједно доводи и до додатне поларизације односа између великих сила. Трговински рат који се већ водио између ове две земље међусобним санкцијама је само био полазна тачка за даље заоштравање односа у доба пандемије. И док, са једне стране, САД виде Кину као главног кривца за избијање пандемије, Кина са друге стране, сматра да САД не чине довољно како би се криза довела под контролу.

Глобална поларизованост у условима кризе доводи до великих последица, јер природне катастрофе, вируси и бактерије, о чему је већ било речи, не познају границе. Савремено друштво истиче значај постојања мултиполарног света у коме се традиционални облици дипломатије стављају пред изазове, при чему уједно неминовно долази до настанка нових облика. Здравствена сфера у овоме није никакав изузетак. Чак напротив, глобална сарадња на овом пољу постаје изузетно значајна из неколико разлога. Прво, сарадња и размена знања између држава на пољу медицине, а у циљу напретка на пољу борбе против огромног броја болести је неопходна. Друго, савремени свет карактерише огроман број безбедносних и здравствених изазова који захтевају заједничку сарадњу свих држава на глобалном нивоу. Тиме долазимо до неопходности јачања сарадње на међународном нивоу и настанка нечега што постоји дуги низ година, а што се данас назива именом глобална здравствена дипломатија (*global health diplomacy*).

Постоји пет разлога који карактеришу глобалну здравствену дипломатију, а који су уједно и камен темељац здружене борбе против глобалних здравствених претњи и ризика: „(1) Природа предмета – Односно, здравље је прекогранична брига за све нације и захтева заједничко деловање; (2) Улога науке и научника – То јест, одговор на ширење болести у великој мери зависи од разумевања узрока и последица болести и од продуктивног сучељавања здравствених стручњака широм света, што чини срж здравствене дипломатије; (3) Сложеност преговора – То значи, сучељавање дипломатије и науке, вишеслојни, мултифакторски и мултиакторски преговори који се истовремено одражавају на трговину и односе моћи што преговоре чини веома сложеним; (4) Укљученост специфичног питања правичности – Правичност је била покретачка снага глобалног здравственог програма од његовог почетка, али она је добила снагу тек усвајањем Миленијских циљева развоја. Низ глобалних здравствених стратегија бави се управо питањима једнакости на специфичне начине, као што су нпр. неравноправност цена; (5) Иновативне карактеристике и приступи који карактеришу глобално здравље –Током своје историје, у свакој институционалној фази, здравствена дипломатија је била високо иновативна у развоју метода, инструмената и организационих облика” (Kickbusch 2013, 24–25). Такође, истовремено настаје потреба за настанком једног новог дискурса комуникације на међународном нивоу. Поред промоције мера физичке дистанце на индивидуалном нивоу као превентивне мере, истовремено је дошло и до дистанцирања између држава.

Колико год била озбиљна пандемија корона вируса, увек треба имати на уму да у будућности стално постоји опасност од избијања неке друге, још смртоносније и опасније пандемије. У супротном, цена која се плаћа могла се видети на примерима бројних држава које су пандемију корона вируса дочекале неспремно. Овде се више не сме постављати питање да ли се превише улаже на овом пољу, као и да ли ова улагања доносе профит. Чак напротив, као што је већ напоменуто, много већа опасност лежи у томе да не чинимо довољно, јер свака глобална пандемија за собом оставља последице које далеко превазилазе неопходна улагања. „Нажалост, америчка

и друге владе нису се значајније обавезале на истраживање и развој нових врста вакцина против грипа и изградњу опсежних производних капацитета; оне третирају истраживање и развој вакцина као да се ради о послу као и обично, а не о некој катастрофи која је у току” (Osterholm 2007, 54). Потребно је уложити значајнија финансијска средства на овом пољу, уз истовремено јачање међународне сарадње која ће као крајњи резултат имати заједнички одговор у тренуцима глобалне пандемије. Главни разлог овоме је што се против пандемија не бори локално, већ је неопходан заједнички одговор свуда и на сваком месту. У супротном, сви хаотични и спорадични напори држава, без обзира на њихову тренутну успешност, су унапред осуђени на неуспех.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bek, Ulrih, 2001. *Rizično društvo*. Beograd: Filip Višnjić.
- Čomski, Noam. 2020. „O korona virusu se sve znalo.” Poslednji pristup 05.04.2020. <https://www.rtvbn.com/3981262/noam-comski-o-korona-virusu-se-mjesecima-sve-znalo>
- Đurić, Živojin, i Miša Stojadinović. 2018. „Država i neoliberalni modeli urušavanja nacionalnih političkih institucija.” *Srpska politička misao* 62 (4): 41–57. doi: 10.22182/spm.6242018.2.
- European Centre for Disease Prevention and Control. 2020. Poslednji pristup 24. maj 2020, <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19-pandemic>
- Gidens, Entoni. 1998. *Posledice modernosti*. Beograd: Filip Višnjić.
- Global Preparedness Monitoring Board. 2019. *A World At Risk – Annual report on global preparedness for health emergencies*. Geneva: Global Preparedness Monitoring Board.
- Held, Dejvid. 2003. „Debate o globalizaciji.” *Globalizacija, mit ili stvarnost*. ur. Vladimir Vuletić, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- John Hopkins – Center for Health Security and Nuclear Threat Initiative. 2019. *GHS INDEX – Global Health Security Index – Building Collective Action and Accountability*.
- Kay, Adrian and Owain Williams. 2009. "Introduction: The International Political Economy of Global Health Governance", *Global Health Governance Crisis, Institutions and Political Economy*, eds. Adrian Kay and Owain Williams, 1–23. New York: Palgrave Macmillan.
- Kickbusch, Ilona. 2013. "21st Century Health Diplomacy: A New Relationship Between Foreign Policy and Health", *21st Century Global Health Diplomacy*, eds. Thomas E. Novotny, Ilona Kickbusch, Michaela Told, 1–40, London: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
- Ministarstvo zdravlja Republike Srbije i Institut za javno zdravlje – „Dr Milan Jovanović Batut”. 2020. *Statistički podaci o virusu COVID 19 u Republici Srbiji*. Poslednji pristup 24. 05. 2020. <https://covid19.rs/https://covid19.rs/>
- Osterholm Michael. 2007. "Unprepared for a Pandemic." *Foreign Affairs* 86 (2): 47–57.
- Perović Miloš, i Aleksandar Ćuković. 2015. „Rizično društvo.” *Akadska reč* (3): 27–43.
- Piketi, Tomas. 2020. „Najsiromašniji će vrlo brzo prekinuti izolaciju u potrazi za poslom.” Poslednji pristup 21. april 2020. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/Коронавирус/story/3175/ekonomija-i-epidemija/3929352/toma-piketi-globalna-ekonomska-kriza-u-pandemiji.html>
- Porta, Miquel, ed. 2014. *A Dictionary of Epidemiology*. UK: Oxford University Press.
- Robbins, Anthony and Berkelman Ruth. 2015. "Lessons from the public health response to Ebola", *Journal of Public Health Policy* 36 (1): 1–3
- Robinson, William I. 2020. "The Coronavirus and the Pandemic of Global Capitalism." *Reflections during the Pandemic*, ed. Dasarath Chetty, 14–15, SPAIN: International Sociological Association and Faculty of Political Sciences and Sociology.

- RTS. 2020. „U Srbiji još 68 zaraženih koronavirusom, preminuo 1 pacijent.” Poslednji pristup 24. 05. 2020. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/Коронавирус/story/3134/koronavirus-u-srbiji/3963488/koronavirus-podaci-zarazeni-srbija.html>
- Snowder J., Dennis. 2020. “Awakening in the post-pandemic world.” *Brookings*. Last accessed on March 27, 2020. <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2020/03/27/awakening-in-the-post-pandemic-world/>
- Stan, Sabina. 2009. “The Discourse on the “Crisis of the Health Care System” and the New Governance Model of Health Care in Quebec“. *CONTEMPORARY issues*, 2 (1): 1–14.
- Šuvaković, Uroš V. 2020. “Reflections on the pandemic: a view from Serbia.”, *Reflections during the Pandemic*, ed. Dasarath Chetty, 21–22, SPAIN: International Sociological Association and Faculty of Political Sciences and Sociology.
- Commission on a Global Health Risk: Framework for the Future. 2016. *The Neglected Dimension of Global Security: A Framework to Counter Infectious Disease Crises*. doi: 10.17226/21891

Živojin Đurić*

Institute for Political Studies, Belgrade

Miša Stojadinović**

Institute for Political Studies, Belgrade

PANDEMICS AND INSTITUTIONAL CHALLENGES IN THE CONTEMPORARY SOCIETY

Resume

The analysis of social and political consequences of coronavirus COVID-19 pandemics brought with it a huge number of challenges. Certainly, one of the largest one is the fact that this field is mainly studied from medical and economic perspective, while political and sociological aspects are set in the background. The second problem of our analysis is that it is happening in the moment when is currently happening right before our eyes. This makes any kind of analysis from the aspects of political and social science difficult, because there are no many studies on which we can rely on. This is why the main goal of this paper is to provide us general political and social framework for understanding coronavirus pandemic, without any kind of tendency to provide any kind of final answers. The first part of the paper deals with global preparedness for pandemics, while the second part analyse institutional challenges in the health sector. The numerous processes which characterized contemporary society ultimately have led to the fact that there are no more problems which can have only local consequences. Every local crisis can very fast become a global problem. This is especially important in the field of natural disaster, pandemics, global warming, pollution, security, poverty etc. The coronavirus pandemic has demonstrated the unwillingness of international organizations, and the international community in general, to face with coronavirus pandemic with some kind of global coordinated action. With all these mentioned we emphasis that there are three main lessons which we must be learned from coronavirus pandemic. The first lesson is that there were many

* E-mail address: zivojin.djuric@ips.ac.rs

** E-mail address: misa.stojadinovic@ips.ac.rs

signs in the past that some kind of global pandemic will happen in the near future. One of the main reasons why we did not recognize those signs is that large industries did not see the profit in dealing with preventive measures. The second lesson is that there were no reliable studies which can estimate global capacities for dealing with consequences of global pandemic. Because of that many states faced with this pandemic unprepared. The third lesson of the coronavirus pandemic, which is perhaps the most important one, is the lack of global cooperation and solidarity. The pandemic provoked a chaotic response of individual countries which were guided primarily by their own national interests. There were any kind of visible role of international organizations to organize a joint response on a global level, which would certainly be much more effective.

Keywords: pandemics, COVID-19, globalization, the contemporary society, international organizations, state

* Овај рад је примљен 25. маја 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 4. јуна 2020. године.